

Slik jeg ser det

Karine Nyborg
professor
Universitetet i Oslo

Twitter: @karine_nyborg



Hver torsdag i Aftenposten



Stephan S. Roach
økonom
Kina-ekspert



Elisabeth Holvik
sjeføkonom
Sparebank 1



Erling Røed Larsen
professor
Handelshøyskolen BI



Einar Lie
professor
Universitetet i Oslo



Bård Harstad
professor
Universitetet i Oslo

Verdi. Markedspriser er en villedende analogi for verdsetting av natur.

Naturens mange verdier

I oktober 2011 nedsatte Regjeringen Ekspertutvalget om verdier av økosystemtjenester, som i sommer skal ferdigstille sin utredning. Utvalget skal blant annet vurdere om det er en god idé å verdsette naturen i kroner og øre.

Økonomisk verdsetting av natur og miljø er omstridt. «Prissetting av økosystemtjenester er en dødslinje for miljøet», sa professor i filosofi Arne Johan Vetlesen til Morgenbladet like før jul. «Vi står i fare for å miste essensielle naturverdier hvis vi ikke finner nye betraktningmåter, som kan møte utviklersidens økonomiske argumenter», sa biolog Peter Johan Schei i samme artikkel. Tirsdag denne uken arrangerte Sabima, Samarbeidsrådet for biologisk mangfold, debattmøte om saken på Litteraturhuset i Oslo.

Livet, universet og alt

Debatten er viktig, for det underliggende spørsmålet er hvordan vi kan verne naturen bedre. Og kanskje kan pengeverdier være til hjelp. Men økonomisk verdsetting kan bare gi svar på svært avgrensede, spesifikke spørsmål. I debatten om miljøverdsetting er det forbausende lite diskusjon om nøyaktig hva som skal måles – uten at det dermed virker som om alle har det samme i tankene.

I *The Hitchhiker's Guide to the Galaxy* forteller Douglas Adams om en gruppe hyperintelligente pan-dimensjonale vesener, som bygger den gigantiske supercomputeren Deep Thought for å beregne det endelige svaret på «livet, universet og alt». Det blir noe ventetid; men når prosessen er ferdig etter 7,5 millioner år, samler en forventningsfull befolkning seg med hurrarop, hornmusikk og flagg for å få svaret forkynt. Svaret viser seg å være 42. Når begeistring uteblir, bemerkter Deep Thought: «Jeg tror problemet, for å være helt ærlig, er at dere aldri riktig viste hva spørsmålet var.»

Hvorfor er vann så billig?

Så hva er det som måles? I hvert fall ikke naturens betydning som sådan.

Allerede Adam Smith strevde med spørsmålet om hvorfor vann var billig og diamanter dyrt, enda vann åpenbart var viktigere for menneskers liv. På 1870-tallet innså de såkalte marginalistene, deriblant Jevons, Menger og Walras, at mar-

«Økonomisk verdsetting av naturens tjenester kan være til hjelp for å utforme god politikk»



Hvorfor er vann billig og diamanter dyrt, enda vann åpenbart er viktigere for menneskers liv FOTO: PAAL AUDESTAD

kedsverdi primært er knyttet til den sist omsatte – marginale – enheten: Selv om vann var livsnødvendig, var tilgangen rikelig, derfor ville ingen betale en høy pris for å få enda litt mer. En lav markedspris for vann reflekterte ikke at vann ikke var viktig, men at enda litt mer vann ikke var viktig.

På samme måte kan økonomisk verdsetting bare si noe om små endringer i naturens tjenester. Å vurdere betydningen av naturen som ramme for menneskets eksistens, er en oppgave som ligger langt utenfor det økonomiske metoder med rimelighet kan brukes til.

En markedsverdi – mange naturverdier

Det spørsmålet økonomer vanligvis stiller når de beregner «verdien» av naturgoder, er omtrent som følger: Hvor mye ville befolkningen tilsammen maksimalt vært villig til å betale for litt mer av godet, eller for å unngå å få litt mindre?

Sommerfuglarten kløverblåvinge er for eksempel klassifisert som «nær truet». Verdien av å bevare kløverblåvingen er etter denne metoden gitt ved den hypotetiske betalingsvilligheten for bevaring hos folk flest. En kunne godt ha forestilt seg andre definisjoner, og det er litt rart at det er så lite debatt om hva vi burde mene med «verdien» av naturgoder. Når både

økonomer og ikke-økonomer synes lite opptatt av å klargjøre dette, kan det skyldes analogien til markedspriser: I et fritt, uregulert marked finnes bare én pris, som reflekterer flere ulike verdibegreper. Men analogien er villedende.

I et marked tilpasser kjøpere og selgere seg til prisen som oppstår. Hvis jeg må betale mye for tomater, kjøper jeg dem bare når de er viktige for meg. Hvis gartnerne får godt betalt for tomater, vil de dyrke flere, selv om de da må bruke dyrere metoder. Høy tomatpris vil derfor indikere at både bruksverdiene og produksjonskostnadene er høye på marginen (hvis markedet er uregulert).

Når markeder mangler, kan vi selvsagt ikke observere noen markedspris. Viktige er det at markedets koordineringsmekanismer ikke er til stede: Ingenting får oss til å justere vår adferd slik at verdiene til slutt blir noenlunde like, uavhengig av hvilket perspektiv vi tar. Når vi snakker om naturens tjenester, som ikke omsettes i markeder, er begrepet «verdi» altså langt mer tveetydig enn det som er tilfellet for markedsverdier.

En verdi av bevaring av kløverblåvingen basert på betalingsvillighet sier derfor lite eller ingenting om annet enn nettopp betalingsvillighet. Hvis vi for eksempel vil vite noe om de faktiske kostnadene

ved bevaring, om eksperters vurdering av konsekvensene for økosystemet for øvrig, eller om hva flertallet blant velgerne ønsker, er dette helt andre spørsmål, som typisk vil ha helt andre svar.

Avgjørende: politikk, ikke symbolikk

Vil verdiberegninger basert på betalingsvillighet «møte utviklersidens økonomiske argumenter», for å si det med Peter Johan Schei? Kanskje. Men så lenge ingen trenger å betale, forblir prislappene symbolske.

Det virkelig springende punktet er politikken som føres – hva markedskreftene faktisk må forholde seg til av lover og regler, avgifter og subsidier, kontroll og sanksjoner. Ekspertutvalget nevnt innledningsvis er også bedt om å vurdere hvordan «hensynet til økosystemtjenester kan bli bedre ivaretatt i private og offentlige beslutninger». Her er vi etter mitt syn ved kjernen.

Økonomisk verdsetting av naturens tjenester kan være til hjelp for å utforme god politikk. Det krever imidlertid at brukerne av verdiene forstår hva disse måler, og ikke minst innser begrensningene økonomisk verdsetting har. Ett tall gir som regel bare svar på ett spørsmål. Det spørsmålet bør være mer spesifikt enn «livet, universet og alt».